

Девіз-шифр роботи: «КАЛЕЙДОСКОП КУЛЬТУР»

Назва галузі: Переклад

**СТРАТЕГІЇ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ТА АНГЛО-АРАБСЬКОГО
ПЕРЕКЛАДУ МЕТАФОР СТРАХУ: КОГНІТИВНИЙ АНАЛІЗ**

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНА МЕТАФОРА СТРАХУ ЯК ОБ'ЄКТ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	5
1.1. Поняття концептуальної метафори	5
1.2. Дослідження перекладу концептуальних метафор.....	7
РОЗДІЛ 2. СТРАТЕГІЇ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ МЕТАФОР СТРАХУ	9
2.1. Відтворення метафори	9
2.2. Заміна метафори	12
2.3. Усунення метафори.....	15
2.4. Привнесення метафори.....	15
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЇ АНГЛО-АРАБСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ МЕТАФОР СТРАХУ	17
3.1. Відтворення метафори	17
3.2. Заміна метафори	18
ВИСНОВКИ.....	21
ЛІТЕРАТУРА	22

ВСТУП

Дослідженням концептуальної метафори займаються вже майже півсторіччя видатні лінгвісти (Дж. Лакофф, М. Джонсон [20; 21; 22], Ж. Фоконьє [12], М. Тернер [27], З. Ковечез [18; 19], а також перекладознавці [10; 24; 25; 26] зі всього світу.

Ця проблема цікавить і представників Харківської школи когнітивного перекладознавства. Зокрема, О.В. Ребрій, розглядає перекладацьку діяльність як *когнітивний семіозис* у межах дослідницької парадигми, «що поєднує знакові (мову) та когнітивні (свідомість) структури з предметною діяльністю (перекладом) і є зручним інструментом для інтеграції та вдосконалення систем зберігання й передачі інформації» [8, с. 260]. У межах цієї парадигми проводяться дослідження перекладу концептуальних метафор емоцій [7; 17] та художніх порівнянь [3].

Проте, перекладацький аналіз концептуальної метафори загалом все ще перебуває на початковій стадії і існує цілий ряд невирішених проблем. Насамперед, у більшості досліджень не розмежовуються переклад метафор як мовного/стилістичного прийому, вживаного для більшої експресивності мовлення, і метафор як втілення концептуальних структур, продуктів когнітивних операцій нашого мислення. По-друге, ще не встановлено кореляцій між стратегіями перекладу метафор та збіжністю/незбіжністю їх лінгвокультурних концептуальних моделей. Насамкінець, практично не існує робіт, у яких би порівнювалися українські та арабські переклади англійських метафор. Наше дослідження спрямоване на вирішення зазначених проблем, що зумовлює його **актуальність**.

Метою дослідження є здійснити когнітивний порівняльний аналіз англо-українських та англо-арабських перекладів концептуальних метафор СТРАХУ.

Завдання дослідження включають:

1) побудову концептуальних моделей метафор, вжитих у текстах оригіналу і перекладу і виявлення випадків їх відтворення, заміни, усунення та привнесення в текстах перекладу;

2) встановлення кореляцій між збіжністю/незбіжністю концептуальних моделей та стратегіями їхнього перекладу;

3) знаходження кількісних співвідношень когнітивних операцій відтворення, заміни, усунення та привнесення метафор в англо-українському та англо-арабському перекладах.

Об'єктом дослідження є вислови (переважно, словосполучення, і рідше речення), що втілюють концептуальну метафору СТРАХУ у текстах англomовної художньої літератури, та їх еквіваленти в українських та арабських перекладах.

Предметом аналізу є способи і стратегії українських та арабських перекладів таких англomовних висловів.

Матеріалом дослідження є 100 виразів, що вербалізують концептуальну метафору СТРАХУ, які ми відібрали з творів Стівена Кінга, а саме “Carrie”, “Lisey’s story”, “Pet sematary” [14; 15; 16] та їх українських («Керрі», «Історія Лізі», «Кладовище домашніх тварин») [4; 5; 6] і арабських (“مقبرة الحيوانات”, “كاري”) [29; 30] перекладів.

Методи дослідження, використані у роботі, включають структурно-семантичний та когнітивний перекладацький аналіз для виявлення моделей концептуальних метафор в мовах оригіналу і перекладу. Окрім того, використовувався аналіз словникових дефініцій; метод контрастивного аналізу (для виявлення спільних та відмінних рис у використанні мовних засобів англійської, української та арабської мов).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в роботі вперше порівнюються стратегії перекладу англomовних метафор СТРАХУ на українську та арабську мови.

Результати дослідження роблять внесок в розвиток когнітивного перекладознавства, а також когнітивної лінгвістики, оскільки фокусуються

на концептуальних особливостях метафор, що належать представникам різних лінгвокультур і дають змогу зробити висновки про схожість та відмінність у світосприйнятті носіїв англійської, арабської та української мов. Зазначене свідчить про **теоретичну вагомість** дослідження.

Практичне значення роботи пов'язуємо з тим, що її результати можуть використовуватися при викладанні спецкурсу з когнітивного перекладознавства у ВНЗ, а також як практичні рекомендації для виконання якісного англо-українського та англо-арабського перекладу метафор.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНА МЕТАФОРА СТРАХУ ЯК ОБ'ЄКТ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Поняття концептуальної метафори

Без терміну «**метафора**» і усвідомлення природи цього явища не було б такої великої уваги до неї з боку лінгвістів і перекладознавців, тому треба віддати належне Аристотелю, який вперше дослідив та винайшов сам термін *μεταφορά* (від грец.) – «перенесення». Філософ визначає метафору як перенесення слова зі зміненим значенням з роду у вид, з виду в рід, з виду у вид чи за аналогією [2].

Концептуальну або когнітивну **метафору** відкрили і вперше дослідили лінгвіст-теоретик Джордж Лакофф та філософ Марк Джонсон у праці “*Metaphors we live by*”. Дослідники визначають концептуальну метафору як своєрідний когнітивний інструмент, що уможливорює абстрактне мислення і втілюється у мовних висловах [21]. У роботах когнітивних лінгвістів [18; 19; 20; 21; 22] концептуальна метафора постає як продукт когнітивної операції картування (*mapping*) або проектування (*projecting*), яка полягає у частковому перенесенні складників концептуальної структури, вкоріненої в нашому сенсорно-моторному досвіді (її називають концептом або доменом джерела) на абстрактну концептуальну структуру, яку ми намагаємося зрозуміти (концепт або домен цілі). Відтак, функція концептуальної метафори полягає у поясненні абстрактних, розмитих концептів за допомогою концептів, якими ми оперуємо у нашому повсякденному житті, можливо, навіть не усвідомлюючи цього.

Когнітивні лінгвісти розуміють концепт як мінімальну одиницю нашого ментального досвіду, а домен – як більш складно організовану структуру, яка слугує фоном для виділення у свідомості окремих концептів (див., наприклад, [23]). Р. Ленекер виокремлює базові домени, відносячи до них ПРОСТІР, КОЛІР, ЗВУК, ТЕМПЕРАТУРУ, ТИСК, БІЛЬ, ЗАПАХ, ЧАС

та ЕМОЦІЮ. Ці домени формують поле, на основі якого можуть виникнути більш конкретні концепти [там само, с. 149].

Окрім базових доменів, у когнітивній лінгвістиці також розрізняють образ-схеми типу КОНТЕЙНЕР, УМІЩЕННЯ, РУХ, що репрезентують елементарні схеми нашого сенсорно-моторного досвіду, які слугують для утворення і пояснення більш складно організованих концептів [13, с. 250].

Наприклад, образ-схема КОНТЕЙНЕР побудована на фізичному досвіді істоти, що перебуває у певному просторі і відмежовується від цього простору поверхнею власної шкіри та сприймає світ навколо себе як зовнішній стосовно себе [21]. Відповідно, людина фізично сприймає себе як уявний контейнер стосовно оточуючого світу, який теж є контейнером, у якому вона перебуває. Більше того, людина проектує цю обрах-схему на інші об'єкти, уподібнюючи їх контейнерам, які мають межі і певний вміст. Деякі об'єкти є очевидними контейнерами, як наприклад, кімната, а інші – менш очевидними, як скажімо, ліс. Проте перебуваючи у лісі, людина також відчуває себе, ніби усередині контейнера. Узагальнюючи власний сенсорно-моторний досвід подібним чином, свідомість людини сформувала образ-схему КОНТЕЙНЕР, яка базується на базовому домені ПРОСТІР та елементарному концепті УМІЩЕННЯ [11].

На думку З. Ковечеса, образ-схема КОНТЕЙНЕР є основним джерельним доменом концептуальних метафор емоцій [18, с. 37]. Концептуальна метафора ЕМОЦІЯ Є КОНТЕЙНЕР існує у двох різновидах: ЕМОЦІЯ Є КОНТЕЙНЕР для ІСТОТИ-ЕКСПЕРІЄНЦЕРА ЕМОЦІЇ та ЕМОЦІЯ Є ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА, де КОНТЕЙНЕР уподібнюється ІСТОТИ-ЕКСПЕРІЄНЦЕРУ ЕМОЦІЇ або ЧАСТИНІ ТІЛА ІСТОТИ-ЕКСПЕРІЄНЦЕРА ЕМОЦІЇ [7].

Концептуальні метафори, закорінені на обрах-схемах, як правило, асоціюють з конвенційними мовними висловами, які, на перший погляд, не сприймаються як метафори, як наприклад, “to be on love/ in shock/ in admiration/ in a rage; to be full of grief/ pure range” тощо. Такі метафори

називають конвенційними і відмежовують від оригінальних метафор, які пов'язують, насамперед, із експресивним стилістично маркованим мовленням, як наприклад, “some nameless sort of fear growing in her like an infant”. Оригінальні метафори базуються на багатих на деталі повноцінних образах, а не на образ-схемах. Зокрема, у наведеному прикладі СТРАХ уподібнюється ЕМБРІОНУ у тілі жінки.

Проте, незважаючи на відмінності в їхній концептуальній структурі, як конвенційні, так і оригінальні метафори є продуктом проектування складників домену джерела на домен цілі, який і пояснюється за допомогою метафори. Іншими словами, і конвенційні, і оригінальні метафори є концептуальними метафорами.

1.2. Дослідження перекладу концептуальних метафор

Проблема перекладу концептуальних метафор привертає увагу сучасних перекладознавців [7; 10; 17; 24; 25; 26].

Зокрема, встановлено, що якщо домени джерела метафори в мові оригіналу та мові перекладу є однаковими, то процес перекладу займає менше часу [24, с. 456].

Л. Коваленко та А. Мартинюк [17] запропонували методика дослідження перекладу концептуальних метафор на рівні ментальних моделей, які забезпечують функціонування метафоричних мовних висловів. Ця методика дозволяє виявляти, яку когнітивну операцію застосував перекладач – відтворення, заміну, усунення або привнесення метафори. У разі **відтворення** в оригіналі та перекладі вживаються метафори однакових когнітивних моделей. Когнітивна операція **заміни** передбачає, що метафорична модель оригіналу замінюється іншою метафоричною моделлю в тексті перекладу. У випадку когнітивної операції **усунення** метафоричний вислів оригіналу втрачається в перекладі. Результатом когнітивної операції **привнесення** є поява в тексті перекладу метафоричного вислову, який був відсутнім в оригіналі.

Перед дослідниками перекладу мовного втілення концептуальної метафори постає і проблема **перекладацьких стратегій**. Ми пристаємо на думку О.Д. Швейцера, який розглядає стратегію «як процес прийняття рішень», що «складається з двох головних етапів: 1) з вироблення стратегії перекладу (в термінах психолінгвістики її можна назвати програмою перекладацьких дій) та 2) з визначення конкретного мовного втілення цієї стратегії (сюди належать різноманітні конкретні прийоми – “перекладацькі трансформації”, що утворюють технологію перекладу)» [9, с. 65]. Окрім того, беремо до уваги думку О.В. Ребрія про те, що перекладацька стратегія є ієрархічною структурою: глобальна стратегія визначається на етапі доперекладацького аналізу тексту оригіналу і є єдиною, а локальні є «симультанними перекладу та чисельними» [8, с. 83].

Л. Венутті, впровадив у перекладознавство терміни «стратегія одомашнення» та «стратегія очуження», які базуються на таких чинниках як: сфера перекладацької діяльності, тип тексту, потреба перекладача у самовираженні [28]. На думку Л. Венутті, «одомашнення передбачає дотримання вітчизняних літературних канонів» [там само, с. 241], а очуження – «збереження мовних та культурних відмінностей шляхом відхилення від переважаючих вітчизняних цінностей» [там само, с. 240].

Л. Венутті говорить про одомашнення або очуження в тих випадках, коли у перекладача виникають труднощі, які можуть бути спричинені культурними, політичними/ідеологічними чи навіть економічними чинниками. До таких труднощів можна віднести і розбіжності в концептуальних моделях метафор емоцій, зокрема, і емоції СТРАХУ.

РОЗДІЛ 2. СТРАТЕГІЇ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ МЕТАФОР СТРАХУ

2.1. Відтворення метафори

Результати кількісного аналізу свідчать про те, що перекладачі зберігають метафору у 59,9 % випадків. Найчастіше в українському перекладі зберігаються **конвенціональні концептуальні** метафори моделі СТРАХ є ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА-ОЧЕЙ ЕКСПЕРІЄНЦЕРА. Наприклад:

“It was one of those brief moments that seem (fear could it really have been fear in momma’s eyes) much longer in retrospect” [14].

«То була така мить, які пізніше здаються (страх невже в маминих очах був страх) значно довшими» [5].

І в оригіналі, і в перекладі зазначена метафора втілюється за допомогою іменного словосполучення із прийменником (“in” – “в”), який уживається при означенні предмета, місця, простору, всередині якого щось міститься, перебуває. Оскільки така модель має місце в обох лінгвокультурах, і її відтворення не складає перекладацької проблеми, подібну стратегію перекладу характеризуємо як нейтральну.

У наступному прикладі модель СТРАХ є ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА-ОЧЕЙ ЕКСПЕРІЄНЦЕРА ускладнюється конкретизацією ВМІСТУ КОНТЕЙНЕРА – ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА є СПАЛАХ.

“Again she seemed to see a flash of fear in Momma’s eyes, gone as quickly and soundlessly as summer lightning” [14].

«Їй знову здалось, що вона побачила спалах у маминих очах, що зник так само швидко й нечутно, як літня блискавка» [5].

В оригіналі метафора втілюється за допомогою іменного сполучення з прийменником “of”, який уживається при вказуванні на приналежність, володіння чимось. У перекладі слово «страх» опущено, а слово «спалах» метонімічно заміщає СТРАХ. Це може свідчити про те, що метафора СТРАХ є СПАЛАХ вкорінена в обох лінгвокультурах і у перекладача не виникає

труднощів. Відтак, як і у попередньому випадку, стратегію перекладу кваліфікуємо як нейтральну.

Наступний приклад репрезентує переклад концептуальної метафори СТРАХ є ТУПА ЛЮДИНА:

“Louis was ashamed of himself and this stupid fear that was so unlike him” [16].

«Луїсу стало соромно за напад цього дурного страху» [6].

В оригіналі метафора втілюється за допомогою іменного сполучення “that stupid fear”, де СТРАХУ приписується така людська характеристика як ТУПІСТЬ. У перекладі метафора виражається дослівно, за допомогою іменного сполучення «дурний страх». Як і у попередніх двох випадках, у перекладача не виникає труднощів перекладу.

Наведений нижче приклад ілюструє переклад метафори СТРАХ є ПРОЦЕС:

“His brief moment of confusion and fear had passed” [16].

«Коротка мить збентеження і страху минула» [6].

І в оригіналі, і в перекладі метафора втілюється дієсловами на позначення процесу (“to pass” – «минути»), які корелюють з іменниками на позначення страху. Між іменниками і дієсловами виникає семантичний зв'язок процесу і об'єкта, з яким цей процес відбувається.

Наступний приклад демонструє відтворення двох конвенційних метафор: СТРАХ є ЖИВА ІСТОТА і СТРАХ є ДИМ-ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА-ТІЛА ЕКСПЕРІЄНЦЕРА. Причому, ці метафори пов'язані між собою алогічним зв'язком: ІСТОТА потрапляючи у тіло ЕКСПЕРІЄНЦЕРА, перетворюється на ДИМ:

“Now fear came, entering softly, sifting through the hollow places of his body and filling them up with dirty smoke” [16].

«Ось тепер прийшов страх. Він м'яко входив у нього, проникаючи в кожну западину тіла і виповнюючи його ядучим димом» [6].

Метафора СТРАХ є ЖИВА ІСТОТА виражена дієсловом-присудком (“came” – «прийшов»), яке в обох текстах описує дії референта підмета, позначеного словом “fear” – «страх»). Метафора СТРАХ є ДИМ-ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА-ТІЛА ЕКСПЕРІЄНЦЕРА виражена дієслівною словосполученням “filled with dirty smoke” – «виповнюючи ядучим димом», що позначає дію, об’єктом якої є тіло експерієнцера страху. Відтворення обох метафор є можливим, оскільки в обох культурах існують відповідні концептуальні моделі. Відтак, стратегію перекладу класифікуємо як нейтральну стосовно очуження або одомашнення.

Як правило, перекладачі вдаються до збереження і **оригінальних концептуальних метафор**, оскільки вони відбивають специфіку індивідуального авторського мислення, а не специфіку лінгвокультури. Наприклад:

“There was nothing to do but sit on the sofa facing the blackness of the kitchen window and feel some nameless sort of fear growing in her like an infant coming to dreadful term” [14].

«Робити було нічого, крім хіба що сидіти на канапі перед чорнотою за кухонним вікном і відчувати якийсь безіменний різновид страху, який наростав у ній, наче немовля, що наближається до свого страшного терміну» [5].

В оригіналі автор вживає оригінальну метафору концептуальної моделі СТРАХ є ЕМБРІОН НЕБАЖАНОЇ ДИТИНИ, яка дослівно відтворюється в українському перекладі.

Подібним чином, в українському перекладі відтворюється оригінальна метафора СТРАХ є КУЛЯ:

“And he could too; it was roaring up from inside, nothing but a big cold bullet of fear” [16].

«І він справді міг. Крик котився знизу до горла – нічого, крім великої холодної кулі страху» [6].

Наступний приклад демонструє відтворення метафори концептуальної моделі СТРАХ є ТКАНИНА:

“Lisey thought all of this sounded good, and it hid those yellow threads of fear—at least for the moment” [15].

«Лізі вважала, що ця тирада прозвучала в неї дуже добре, і жовті ниті страху тепер кудись заховалися – принаймні на коротку мить» [4].

У наведеному нижче прикладі перекладач відтворив оригінальну метафору концептуальної моделі СТРАХ є ХОЛОДНА ВОДА.

“...it was Pascow himself who now stood before him, that the shining light would be reversed, trained on a grinning, gibbering skull framed in fur, and his fear returned like a dash of cold water” [16].

«Він сміятиметься і бурмотітиме щось нерозбірливе – знову страх холодною водою вилився на Луїса» [6].

Метафору СТРАХ є ХОЛОДНА ВОДА передано майже дослівно, але замість експліцитного перекладач вжив імпліцитне метафоричне порівняння.

У всіх розглянутих випадках відтворення метафори в англо-українському перекладі перекладач не стикається із перекладацькими труднощами, які б витікали із незбіжності концептуальних моделей метафор в англійській та українській культурах. Відтак, уважаємо, що у проаналізованих випадках застосовна нейтральна щодо очуження чи одомашнення стратегія перекладу.

2.2. Заміна метафори

Як свідчать результати дослідження, заміна метафоричної моделі має місце у 26, 6% випадків. Як правило, заміні підлягають лише **конвенціональні метафори**. Наприклад:

“The wind pushed and pulled its fingers through his hair, and for a moment the old, childlike fear of the dark rushed through him, making him feel weak and small and terrorized” [16].

«Вітер запустив свої довгі пальці йому в волосся, і на мить давній дитячий ляк темряви пронизав його» [6].

В оригіналі СТРАХ уподібнюється РЕЧОВИНІ, яка БЖИТЬ ПО ТІЛУ/ВЕНАМ ЕКСПЕРІЄНЦЕРА. Метафора втілюється дієслівною словосполученням “to rush through him”, суб’єктом дії якої є референт іменника “fear”. В українському перекладі вживається метафора моделі СТРАХ є ГОСТРИЙ ПРЕДМЕТ, ЯКИЙ ПРОНИЗУЄ ЕКСПЕРІЄНЦЕРА. Вона втілюється дієсловом-присудком «пронизав», об’єктом якого є експерієнцер страху, позначений займенником, а суб’єктом – референт підмета, вираженого іменником «страх». Перекладач вдається до трансформації контекстуальної заміни, оскільки особливості української мови не дозволяють йому зберегти оригінальну структуру.

У наступному прикладі метафора моделі СТРАХ є ГОСТРИЙ ПРЕДМЕТ замінюється на СТРАХ є РЕЧОВИНА-ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА-ЕКСПЕРІЄНЦЕРА:

“She had been nervous, scared in some deep and diffuse way ever since she had found it so hard to stay awake, but this sharp fear was something new, something which had solely to do with those small tracks” [16].

«Вона нервувала відтоді, як відчула, що їй важко прокинутися. Однак зараз жінку виповнив абсолютно інший жах. Паніка, яка була пов’язана винятково з цими слідами» [6].

В оригіналі СТРАХ уподібнюється ГОСТРОМУ ПРЕДМЕТУ, що лякає та нервує ЕКСПЕРІЄНЦЕРА. Метафора передається дієслівною сполученням “to be something new”, де суб’єктом дії є “sharp fear”. В перекладі на українську модель метафори замінюється на СТРАХ є РЕЧОВИНА-ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА-ЕКСПЕРІЄНЦЕРА. Вона виражається дієсловом «виповнив», суб’єктом дії якого є «жах», а де об’єктом – «жінка».

Наступний приклад демонструє заміну метафори концептуальної моделі СТРАХ є ІН’ЄКЦІЯ на СТРАХ є ДОМІНАНТНА ЛЮДИНА:

“Maybe he’d been in a fear-injected blackout” [15].

«Можливо, страх примусив його цілком відключитися, як і всіх інших» [4].

Модель метафори страху СТРАХ є ІН'ЄКЦІЯ в оригіналі втілюється за допомогою складеного прикметника “fear-injected”, який репрезентує СТРАХ як ПРЕПАРАТ, який ВВОДЯТЬ в ТІЛО ЕКСПЕРІЄНЦЕРА і який призводить до втрати свідомості. В українському перекладі зберегти оригінальну структуру неможливо, оскільки цьому заважає структурно-семантична специфіка української мови, де не існує аналогічної структури. Відтак оригінальна метафора замінюється на СТРАХ є ДОМІНАНТНА ЛЮДИНА. Перекладач вдається до контекстуальної заміни.

Наступний приклад демонструє заміну моделі СТРАХ є ОБ'ЄКТ на СТРАХ є ЛЮДИНА:

“The wind still blew strongly, and he could hear the faint ting-ting-ting of a piece of metal—perhaps it had once been a Del Monte can, cut laboriously by a grieving pet owner with his father’s tinsnips and then flattened out with a hammer and nailed to a stick—and that brought the fear back again” [16].

«Вітер дужчав, і чоловік чув слабке дзенькання металу – можливо, колись це була бляшанка «Дель Монте», яку згорьований власник померлої тваринки разом з батьком розрізав ножицями для металу, розплющив молотком і прибив до палки, – і страх повернувся знову» [6].

В оригіналі вжита метафора моделі СТРАХ є ОБ'ЄКТ, яким можна маніпулювати. Метафора виражена дієслівною фразою “brought the fear back”. В українському перекладі СТРАХ стає ЛЮДИНОЮ, яка може сама виконувати дії. «Самостійність» страху передано дієсловом «повернувся», тобто зробив дію, яка є властивою живій істоті, ймовірно, людині. Такий вибір перекладача пояснюється структурно-семантичною специфікою української мови.

У всіх проаналізованих випадках заміни метафоричної моделі перекладач стикається з труднощами, які є наслідком відсутності в українській мові структур, ізоморфних англійським, що, у свою чергу,

відображає лінгвокультурну специфіку, а саме своєрідність концептуальних моделей метафор, характерних для представників англomовної та україномовної культур. Стратегію, застосовану у ході перекладу, класифікуємо як одомашнення, оскільки перекладач замінює метафори оригіналу на такі, що краще вписуються в український текст.

2.3. Усунення метафори

Згідно з результатами дослідження, втрата метафоричної моделі має місце у 13, 5% випадків. Наприклад:

“His breath caught in a harsh sound that was too outraged to be a gasp, and all his fury at Gage’s death came back in a rush, drowning fears of the supernatural, the paranatural, his growing certainty that he had crossed over into’ the country of the mad” [16].

«Із рота Луїса вирвався неприємний звук, і весь гнів через Гейджеву смерть повернувся у вигляді стрімкого жаху перед надприродним та паранормальним» [6].

В оригіналі вжита метафора концептуальної моделі СТРАХ є РІДИНА, ЩО ВСЕ ЗАТОПЛЮЄ. Метафора виражена означенням іменника “fears”, вираженого Participle I. У перекладі метафору втрачено через те, що її неможливо відтворити за допомогою ізоморфної структури – означення іменника “fear”, і для її відтворення знадобилося б ціле підрядне речення. Відтак, перекладач вдається до одомашнення і опускає метафору.

2.4. Привнесення метафори

У нашому дослідженні також зафіксовані випадки, коли в оригіналі немає метафори, а в перекладі вона з’являється. Наприклад:

“Lisey looked around the study fearfully for just a moment, and wondered if it was watching her now” [15].

«На якусь мить Лізі опанував страх, і вона швидко оглянула кабінет – чи Довгий хлопець не дивиться на неї наразі» [4].

В оригінальному тексті вжито прислівник “fearfully”, який буквально описує стан Лізі. У перекладі застосовано метафору СТРАХ є АГРЕСИВНА ЛЮДИНА, яка опановує іншу людину. Метафора виражена дієсловом «опанував», об’єктом дії якого є Лізі. Перекладач вдається до граматичної трансформації і додає речення для опису стану Лізі. Очевидно, таке рішення продиктовано специфікою граматичної структури української мови. І застосовану стратегію слід вважати одомашненням.

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЇ АНГЛО-АРАБСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ МЕТАФОР СТРАХУ

3.1. Відтворення метафори

Як свідчать результати перекладацького аналізу, у переважній більшості випадків (57, 2%) у перекладі на арабську відтворюються метафори різних концептуальних моделей. Насамперед, як і в українському перекладі, відтворюються метафори моделі СТРАХ є ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА. Наприклад:

«It was one of those brief moments that seem (fear could it really have been fear in momma's eyes) much longer in retrospect” [14]

وكاري يحدقان في بعضهما البعض على طول القاعة الأمامية القصيرة للحظة ، مثل رجال السلاح قبل تبادل لإطلاق النار. لقد كانت واحدة من تلك اللحظات القصيرة التي (ربما كان الخوف حقاً هو الخوف في عيون الأم) لفترة أطول بكثير في الماضي. [28]

В англійській мові метафора утворюється за допомогою прийменника “in”. В арабській мові існує повністю синонімічний прийменник англійському “in” – “في”. Він має дуже велику сферу вжитку, але основне його призначення – позначати, що щось перебуває всередині чогось. Тому можна зробити висновок що труднощів для перекладу немає і стратегія тут – нейтральна.

Подібним чином відтворюється метафора СТРАХ є ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА-ОЧЕЙ:

“It was one of those brief moments that seem (fear could it really have been fear in momma's eyes) much longer in retrospect” [14].

“لقد كانت واحدة من تلك اللحظات القصيرة التي تبدو (ربما كان الخوف حقاً هو الخوف في عيون الأم) لفترة أطول بكثير في الماضي.” [28].

В оригіналі метафора СТРАХ є ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА-ОЧЕЙ, виражена за допомогою іменного словосполучення із прийменником (“in” – «в»), який уживається при означенні предмета, місця, простору, всередині

якого щось міститься, перебуває. В арабській мові існує синонімічний прийменник “ في ” – «у; в», тому можна вважати таку стратегію перекладу нейтральною.

Наступний приклад також демонструє відтворення метафори СТРАХ є ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА-ОЧЕЙ:

“Go to bed,' Momma said curtly, and the fear was back in her eyes” [14].

“قالت أمك باقتضاب: ‘‘ اذهبي إلى الفراش ، وعاد الخوف إلى عينيها.” [28]

В перекладі на арабську збережено метафоричну модель. СТРАХ зображується як ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА-ОЧЕЙ в обох випадках. У перекладі метафора виражена дієсловом з прийменником إلى.

У поданому нижче прикладі відтворена метафора СТРАХ є ОБ’ЄКТ МАНІПУЛЯЦІЇ:

“It did not soothe her; it made her fears worse” [14].

“لم يهدئها. جعل مخاوفها أسوأ.” [28]

В оригіналі метафора СТРАХ є ОБ’ЄКТ МАНІПУЛЯЦІЇ передана дієсловом “made”, об’єктом дії якого є референт іменника “fears”. У перекладі метафору передано дієсловом جعل «робити», об’єктом дії якого є референт مخاوفها «її страхи» зі злитним займенником «вона» у відповідному відмінку.

Практично в усіх випадках відтворення метафоричної моделі в обох мовах є аналогічні конструкції і перекладач не стикається із труднощами. Стратегію перекладу кваліфікуємо як нейтральну стосовно очуження чи одомашнення.

3.2. Заміна метафори

Згідно з нашими даними, метафору було замінено у 42,8 % випадків. Наприклад:

“The wind pushed and pulled its fingers through his hair, and for a moment the old, childlike fear of the dark rushed through him, making him feel weak and small and terrorized” [16].

“أصابها وشدتها من خلال شعره ، ولحظة اندفعت خوف الطفل العجوز من الظلام ، مما جعله يشعر بالضعف والضيق والرعب.” [29]

В оригіналі СТРАХ уподібнюється РЕЧОВИНІ, яка БЖИТЬ ПО ТІЛУ/ВЕНАМ ЕКСПЕРІЄНЦЕРА. Метафора виражається дієслівною словосполученням *to rush through him*, суб'єктом дії якої є референт іменника *fear*. У перекладі вжита метафора концептуальної моделі СТРАХ є РЕЧОВИНА, ЩО ВИРИВАЄТЬСЯ, ВИШТОВХУЄТЬСЯ ІЗ КОНТЕЙНЕРА. Метафора виражена дієсловом *اندفع* з прийменником *من* , що означає «вириватися, виштовхуватися».

Наступний приклад демонструє заміну метафори концептуальної моделі СТРАХ є ВМІСТ ТІЛА-КОНТЕЙНЕРА, який ВИТІСНЯЮТЬ на метафору СТРАХ є СУБ'ЄКТ ДІЇ ВИТІСНЕННЯ:

“He rested there for another twenty minutes, almost dozing, no longer fearful—exhaustion had driven fear out, it seemed” [16].

“استراح هناك لمدة عشرين دقيقة أخرى ، شبه غائم ، ولم يعد خائفًا - بدا أن الإرهاق دفع الخوف للخارج” [29]

В оригіналі дія виконується над СТРАХОМ, тобто він є об'єктом, над яким виконують дію, а в арабському перекладі СТРАХ витісняється ніби сам по собі, тобто СТРАХ сам є суб'єктом дії. В оригіналі метафору виражено дієсловом *drive*, об'єктом дії якого є референт *fear*, який витісняють з ТІЛА-КОНТЕЙНЕРА. У перекладі метафора передається як «просування страху назовні», метафора виражена за участі прийменника *ل*, однією з функцій якого є «виражати намір щось зробити».

Наведений нижче приклад ілюструє заміну метафори СТРАХ є ОБ'ЄКТ, який можна принести, на СТРАХ є ЛЮДИНА:

“The wind still blew strongly, and he could hear the faint ting-ting-ting of a piece of metal—perhaps it had once been a Del Monte can, cut laboriously by a grieving pet owner with his father’s tinsnips and then flattened out with a hammer and nailed to a stick—and that brought the fear back again” [16].

“كانت الرياح لا تزال تهب بقوة ، وكان بإمكانه سماع الوخز الخافت لقطعة معدنية – ربما كانت في يوم من الأيام علبة ديل مونتي ، تم قطعها بشق الأنف من قبل صاحب حيوان أليف حزين مع قصدير والده ثم تم تسويتها بقطعة مطرقة ومسمرة على عصا – وهذا أعاد الخوف مرة أخرى.” [29]

В оригіналі вжита метафора моделі СТРАХ є ОБ'ЄКТ, який можна принести як річ. У перекладі СТРАХ стає ЛЮДИНОЮ яка вже сама може виконувати дії.

Випадки заміни метафоричної моделі кваліфікуємо як стратегію одомашнення.

ВИСНОВКИ

1. На основі проведеного дослідження ми доходимо наступних **висновків:**

1. Переклад концептуальних метафор здійснюється на підставі чотирьох когнітивних операцій: а) відтворення – як концептуальної моделі, так і лексико-граматичної структури метафори; б) заміни концептуальної моделі метафори на більш притаманну культурі перекладу, і відповідно, зміни лексико-граматичної структури метафори; в) усунення метафори; 4) привнесення метафори у текст перекладу за відсутності у тексті оригіналу.

2. Когнітивна операція відтворення, як правило, має місце у тих випадках, коли в лінгвокультурах мови і перекладу існують збіжні концептуальні моделі, результатом чого є й існування ізоморфних граматичних структур. У подібних випадках перекладацькі проблеми не виникають і стратегію, застосовувану для перекладу таких концептуальних метафор, слід вважати нейтральною стосовно очуження чи одомашнення.

3. Когнітивні операції заміни, усунення і привнесення концептуальної метафори мають місце у випадку лінгвокультурних розбіжностей, які викликають перекладацькі труднощі. Для їх подолання перекладач, як правило, вдається до стратегії одомашнення.

4. Якщо в англо-українському перекладі частіше застосовується когнітивна операція відтворення метафори, то в англо-арабському перекладі у значно більшій кількості прикладів має місце заміна метафори. Значний відсоток відтворюваних метафор пояснюється наявністю в усіх трьох лінгвокультурах концептуальної моделі ЕМОЦІЯ є ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА-ЕСПЕРІЄНЦЕРА.

Перспективи дослідження пов'язуємо із розширенням емпіричної бази аналізу, а також застосуванням розробленої методики для аналізу перекладів втілення концептуальних метафор іншими мовами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арбиб М. А. Метафорический мозг. Москва : Мир, 1976. 296 с.
2. Аристотель. Риторика / под ред. О. А. Сычева и В. В. Пешкова ; пер. с древнегреч. О. Цыбенко. Москва : Лабиринт, 2000. 224 с.
3. Ахмедова Е. Д. Стратегії і методи англо-українського перекладу засобів мовного втілення еталонів художніх порівнянь. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2020. Вип. 91. С. 80–86.
4. Кінг С. Історія Лізі : пер. з англ. В. Й. Шовкуна. URL: https://javalibre.com.ua/java-book/book/Istoriya_Lizi_Stiven_King (дата звернення: 18.12.2020).
5. Кінг С. Керрі : пер. з англ. В. А. Ракуленко. URL: <https://knigogo.com.ua/knigi/kerri/> (дата звернення: 18.12.2020).
6. Кінг С. Кладовище домашніх тварин : пер. з англ. А. Пітик та К. Грицайчук. URL: <https://knigism.online/downloadbook/59138> (дата звернення: 18.12.2020).
7. Мартинюк А. П. Відтворення англійських конвенціональних метафор емоцій в українських перекладах. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2017. Вип. 85. С. 21–28.
8. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.
9. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. Москва : Наука, 1988. 215 с.
10. Al-Harrasi A. Metaphor in (Arabic-into-English) translation with specific reference to metaphorical concepts and expressions in political discourse. PhD Thesis. Birmingham : Aston University, 2001. 343 p.
11. Evans V. Cognitive linguistics. An introduction. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. 846 p.
12. Fauconnier G. Mappings in thought and language. Cambridge : Cambridge University Press, 1997. 205 p.

13. Johnson M. *The body in the mind: The bodily basis of meaning, imagination, and reason*. Chicago : The University of Chicago Press, 1987. 233 p.
14. King S. *Carrie*. URL: <http://allking.club/books/carrie/> (дата звернення: 18.12.2020).
15. King S. *Lisey's story*. URL: http://allking.club/books/lisey_s_story/ (дата звернення: 18.12.2020).
16. King S. *Pet sematary*. URL: http://allking.club/books/pet_sematary/ (дата звернення: 18.12.2020).
17. Kovalenko L., Martynyuk A. English container metaphors of emotions in Ukrainian translations. *Advanced education*. 2018. № 10. P. 190–197.
18. Kövecses Z. *Metaphor and emotion. Language, culture, and body in human feelings*. Cambridge : Cambridge University Press, 2000. 223 p.
19. Kövecses Z. Levels of metaphor. *Cognitive linguistics*. 2017. № 28(2). P. 321–347.
20. Lakoff G. The contemporary theory of metaphor. *Metaphor and thought* / ed. A. Ortony. Cambridge : Cambridge University Press, 1993. P. 202–251.
21. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors we live by*. Chicago : Chicago University Press, 1980. 242 p.
22. Lakoff G., Johnson M. *Philosophy in the flesh: The embodied mind and its challenge to western thought*. New York : Basic Books, 1999. 602 p.
23. Langacker R.W. *Foundations of cognitive grammar*. Stanford : Stanford University Press, 1987. Vol. 1. Theoretical prerequisites. 516 p.
24. Mandelblit N. The cognitive view of metaphor and its implications for translation theory. *Translation and meaning* / ed. by Lewandowska-Tomaszczyk & M. Thelen. Maastricht : Universitaire Pers, 1995. P. 483–495.
25. Schäffner C. Metaphor and translation: some implications of a cognitive approach. *Journal of Pragmatics*. 2004. № 36(7). P. 1253–1269.
26. Shuttleworth M. Translational behaviour at the frontiers of scientific knowledge. *The translator*. 2011. № 17(2). P. 301–323.

27. Turner M. Reading minds: The study of English in the age of cognitive science. Princeton : Princeton University Press, 1991. 318 p.

28. Venuti L. Strategies of Translation. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London & New York : Routledge, 2001. P. 240–244.

29. كاري.ستيفن كينج

<https://www.4read.net/book/1768/%D9%83%D8%A7%D8%B1%D9%8>

[A](#) (дата звернення: 20.12.2020)

30.. ستيفن كينج . مقبرة الحيوانات

<https://www.4read.net/book/3991/%D9%85%D9%82%D8%A8%D8%B1%>

[D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%AD%D9%8A%D9%88% D8%A7%](#)

[D9% 86%D8% A7%D8%AA](#) (дата звернення: 20.12.2020).